

«حلقات»

درس صدوسی و یکم

استاد: حجت الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای پیشوایی

در جلسات قبل با دو حالت از حالات تواتر آشنا شدیم . اولی در جایی که اخبار مخبرین فاقد وجه مشترک بود و شهید صدر(ره) یقینی بودن آن را به علت فقدان مضعف کیفی, قبول نکردند. حالت دوم در جایی است که اخبار مخبرین دارای وجه مشترک در مدلول تحلیلی هستند. شهید صدر(ره) یقینی بودن این خبر را پذیرفتند چرا که مضعف کیفی آن به حدی است که همراه با مضعف کمی، احتمال کذب و خطا را به صفر /نزدیک می کند. اما در این درس، حالت سوم تواتر را بررسی می کنیم. یعنی حالتی که اخبار مخبرین کاملاً به هم شبیه باشد . این شباهت، گاهی فقط در معنای خبرهاست و گاهی علاوه بر آن در خود الفاظ نیز متشابهند . در پایان مبحث تواتر نیز اشاره ای به مبنای مشهور در تقسیم بندی خبر متواتر و مقایسه آن با مبنای مصنف خواهیم داشت.

الحالة الثالثة: ان تكون الإخبارات مشتركة في المدلول المطابق بالكامل، كما إذا نقل المخبرون جميعاً أنهم شاهدوا قضية معينة من قضايا كرم حاتم، و في هذه الحالة يوجد المضعف الكمي و المضعف الكيفي معاً، و لكن المضعف الكيفي هنا أشد قوة منه في الحالة السابقة، و ذلك لأن مصالح الناس المختلفين كلما افترض تطابقها و تجمعها في محور أضيق كان ذلك أغرب و أبعد بحساب الاحتمالات لما بينهم من الاختلاف و التباين في الظروف و الأحوال، فكيف أدت مصلحة كل واحد منهم إلى نفس لك المحور الذي أدت إليه مصلحة الآخرين.

هذا من ناحية، و من ناحية أخرى إذا كان الكل ينقلون واقعة واحدة بالشخص، فاحتمال الخطأ فيهم جميعاً أبعد مما إذا كانوا ينقلون وقائع متعددة بينها جانب مشترك.

و في هذه الحالة كلما كان التوحد في المدلول أوضح و التطابق في الخصوصيات بين إخبارات المخب رين أكمل، كان احتمال الصدق أكبر و المضعف الكيفي أقوى أثراً، و من هنا كان اشتغال كل خبر على نفس التفاصيل التي يشتمل عليها الخبر الآخر مؤدياً إلى تزايد احتمال الصدق بصورة كبيرة.

و من أهم أمثلة ذلك التطابق في صيغة الكلام المنقول، كما إذا نقل الجميع كلاماً لشخص بلفظ واحد لأننا نتساءل حينئذ: هل اتفق ان كانت للجميع مصلحة في إبراز نفس الألفاظ بعينها مع إمكان أداء المعنى نفسه بألفاظ أخرى؟ أو كان هذا التطابق في الألفاظ عفويّاً و صدفة؟ و كل ذلك بعيد بحساب الاحتمالات، و من هنا نستكشف ان هذا التطابق ناتج عن واقعية القضية و تقيد الجميع بنقل ما وقع بالضبط.

و على ضوء ما ذكرناه يتضح الوجه في أقوائية التواتر اللفظي من المعنوي، و المعنوي من الإجمالي، كما هو واضح.

حالت سوم تواتر

شهید صدر در بحث اقسام تواتر سه حالت برای اخبار متواتر تصویر می کند . این تقسیم بر اساس میزان اشتراک در مدلول است. که عبارتند از:

۱. هیچ نقطه اشتراکی ندارند	}
۲. در مدلول تحلیلی مشترکند	
الف- در الفاظ مشترک نیستند	
۳. در مدلول مطابقی مشترکند	}
ب- در الفاظ هم مشترکند	

در حالت اول مدالیل مطابقی، کاملاً با هم متفاوت بود، و هیچ نقطه اشتراکی نداشتند. اما در حالت دوم مقارب بودند؛ به این صورت که مدالیل تحلیلی آن ها با هم شبیه بود . اما در حالت سوم کاملاً به هم شبیه هستند . یعنی مدالیل مطابقی کاملاً مشابه است. که خود دو صورت دارد؛ در یک صورت الفاظ به هم شبیه نیستند و در صورت بعد حتی الفاظ هم مشابه اند. در صورت اول هر چند الفاظ متفاوتند اما معنا واحد است.

مثال

یک عده می گویند: حاتم کریم بود. عده ای دیگر می گویند: حاتم جواد بود. دسته سوم می گویند: حاتم سخی بود
تمامی این افراد با عبارات مختلف یک مطلب را بیان می کنند. و آن جود و سخای حاتم است، هر چند عبارات آنان متفاوت است.

بهترین نوع تواتر

شهید صدر (ره) می فرمایند : بهترین حالت تواتر حالت سوم است؛ چرا که در حالت دوم، اشتراک فقط در مدلول تحلیلی بود. و معانی مطابقی تفاوت داشت، بخلاف حالت سوم که کاملاً تشابه دارند و هر چه تشابه بیشتر باشد احتمال کذب و خطا پایین می آید و مخبر له را زودتر به یقین می رساند.

وجه اقوی بدون مضعف کیفی در حالت سوم

در این حالت مضعف کیفی از حالت دوم (اشتراک در مدلول تحلیلی) قوی تر است. وقتی چندین نفر یک خبر را برای انسان نقل می کنند، هر چه شباهت بین اخبار آن ها بیشتر باشد احتمال کذب و احتمال خطا تضعیف می شود.

توضیح :

تضعیف احتمال کذب : احتمال کذب بسیار ضعیف است. چرا که افراد بی دلیل دروغ نمی گویند. پشتوانه دروغ، مصالح و منافع مخبر است. بنابراین چندین نفر که با هم در یک کلام دروغ اشتراک دارند باید همه یک مصلحت مشترک داشته باشند. در فرض ما که مخبرین اشتراک فکری و فرهنگی و جغرافیایی ندارند، اشتراک در مصالح امر فوق العاده بعیدی است. و احتمال اشتراک اتفاقی این افراد در یک منفعت مشترک بسیار بعید است.

تضعیف احتمال خطا : درست است که انسان ها جائز (ممکن) الخطا هستند اما چندین نفر که با هم ارتباطی ندارند، امکان ندارد که همه با هم در مفاد یک خبر اشتباه کنند. احتمال چنین اتفاق و صدفه ای فوق العاده ضعیف است. و هر چه تشابه خبر بیشتر می شود این احتمال ضعیف تر می شود. در نتیجه انسان را به قطع می رساند که حداقل یک نفر درست گفته است. پس مفاد یکی از اخبار صحیح است که البته لازمه آن، صحت همه اخبار می باشد.

صورت دوم : تشابه در الفاظ

در این حالت مضعف کیفی نسبت به صورت اول که مفاد واحد، اما الفاظ مختلف بود قویتر می شود. در این صورت الفاظ هم مشترک می شود. در نتیجه هر چه اشتراک بیشتر می شود احتمال کذب و خطا کمتر می شود.

در اصطلاح مشهور اصولیون تواتر سه قسم بود :

أ. تواتر لفظی: جایی که اخبار هم لفظاً و هم معنأً عین هم هستند

ب. تواتر معنوی: اخبار با وجود اختلاف در تعبیر های لفظی و معنایی همه یک معنا را می رسانند.

ت. تواتر اجمالی: الفاظ دارای اشتراکات معنوی هم نیستند. کاملاً متباین هستند. فقط می دانیم در میان این اخبار یک خبر صحیح است.

شهید صدر(ره) برای تواتر سه حالت مطرح کرد که حالت اول با تواتر اجمالی مشهور انطباق دارد . ولی حالت دوم, یک قسم از متواتر معنوی است . و حالت سوم (در اصطلاح شهید صدر) دو گونه است؛ اگر مفاد اخبار واحد باشد اما الفاظ مختلف, این هم نوعی دیگر از توا تر معنوی (در اصطلاح مشهور) می باشد. و اگر در الفاظ هم مشترک باشند طبق اصطلاح مشهور تواتر لفظی می شود.

۱. شهید صدر در بحث اقسام تواتر سه حالت برای اخبار متواتر تصویر می کنند.

الف- هیچ نقطه اشتراکی ندارند

ب- در مدلول تحلیلی مشترکند

ج- در مدلول مطابقی مشترکند

۲. در حالت سوم، اخبار در مبنای مطابقی مشترک هستند که این اشتراک، دو صورت دارد؛ در صورت اول الفاظ واحد

نیستند اما در صورت دوم الفاظ هم مشترک هستند.

۳. هر چه اخبار با هم شباهتشان بیشتر باشد احتمال کذب یا خطا کمتر می شود.

۴. زمانی افراد مختلف با هم دروغ می گویند که اشتراک در مصلحت داشته باشند. در حالت سوم فرض ما این است که

مخبرین با هم ارتباطی ندارند و احتمال اشتراک در مصلحت به صورت اتفاقی بسیار ضعیف است.

۵. احتمال خطای دسته جمعی در جایی که افراد ارتباطی با هم نداشته باشند بسیار بعید است و هر چه تشابه در اخبار

بیشتر باشد این احتمال ضعیف تر می شود.

۶. تقسیم بندی شهید صدر (ره) با مبنای مشهور اصولیون اندکی تفاوت دارد.

۷. مشهور، تواتر را سه قسم می دانند که عبارتند از :

قسم اول : تواتر اجمالی: مفاد اخبار واصله به هم ارتباطی ندارد. این قسم با حالت اول شهید تطابق دارد.

قسم دوم : تواتر معنوی: اخبار معنای مشترکی می رسانند اما الفاظ مختلف دارند . این قسم با حالت دوم و قسمتی از حالت سوم شهید تطابق دارد؛ یعنی صورتی که مفاد مطابقی، مشترک است اما الفاظ با هم اختلاف دارد.

قسم سوم : تواتر لفظی : اخبار از حیث لفظ و معنا با هم مشترکند . صورت دوم از حالت سوم شهید با تواتر لفظی مشهور مطابق است.